

О.П. ЄЛЕЦЬ, к.е.н., доц. ЗДІА, Запоріжжя

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті охарактеризовано головну мету державної інноваційної політики, розкрито принципи державної інноваційної політики, визначено пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: стратегічні та середньострокові інноваційні пріоритети

In the article the main objective of state regulation of innovative policy are characterized. The principles of state regulation of innovative policy are showed. The priority directions of innovative activity in Ukraine: strategic and medium-term innovative priorities are determined.

Ключові слова: державна інноваційна політика, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, стратегічні та середньострокові пріоритетні напрями.

Вступ. Світова економіка початку ХХІ ст.. характеризується кардинальними змінами у визначенні напрямів економічного прогресу. Основні акценти сьогодні переміщуються на завдання прискореного інноваційного розвитку, переходу до стратегії економіки, що базується на знаннях. Для країн з ринковою економікою регулювальна роль держави в інноваційній політиці полягає у створенні найсприятливіших умов для науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, стимулюванні тих стадій, де недостатньо тільки ринкових стимулів, надання свободи дій там, де втручання держави зайве. Для економіки України, де раніше весь процес інновацій визначався вольовими рішеннями вищих органів державного управління через бюджетне планування й фінансування, цей досвід особливо важливий. З переходом до ринкової економіки основний вплив на інноваційний процес може здійснювати сам ринок, але необхідну регулювальну, координуючу та стимулюючу роль повинна виконувати і держава.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми інноваційної політики привертають до себе дедалі більшу увагу науковців, політиків, представників бізнесових структур. У цьому напрямі плідно працюють такі українські вчені як В. Александрова, А. Гальчинський П.П. Микитюк, Б.Г., Сенів, Ю.О. Ульяновченко, О.І. Винокурова Т. Панфілова та багато інших. Однак велика частина робіт цих учених носить переважно загальнотеоретичний характер чи присвячена рішенням окремих аспектів проблем.

Метою даної роботи є визначення принципів та напрямів державного регулювання інноваційної діяльності України.

Виклад основного матеріалу. Стрижневим блоком економічної політики всіх розвинених держав є інноваційна політика, сприяння діяльності підприємців – інноваторів, які визначають здатність національної економіки до інноваційного

розвитку, ефективного використання найновіших технологій. Країна з перехідною економікою, яка програє «інноваційні змагання», залишається аутсайдером світової спільноти. Тому Україна може претендувати на належне їй за потенціалом місце в Європі та світі лише за умови, що вона виявиться спроможною опанувати інноваційний шлях розвитку. Для цього потрібно створити соціально-економічні умови та стимули для організаційної конвергенції в українському суспільстві пріоритету системи цінностей науково-технічного розвитку та ідеології ринкових реформ.

Стратегія й механізми реалізації державної політики, як правило, визначаються її законодавчими та урядовими структурами. Орієнтація на суто ринкові механізми та подолання кризових явищ в національних економіках, як свідчить світовий досвід (США часів великої депресії, Німеччина та Японія в повоєнні роки) безперспективна.

У країнах Західної Європи державне втручання в інноваційну сферу стало нормою, і його методи постійно вдосконалюються. Основною метою такого втручання є забезпечення сталого економічного розвитку, підтримка низького рівня інфляції, високої інноваційної активності й зайнятості [5, с.100].

Законодавство України у сфері інноваційної діяльності базується на Конституції України і складається із законів України "Про інвестиційну діяльність", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про наукову і науково-технічну експертизу", "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків", "Про спеціальну економічну зону "Яворів", та інших законодавчих актів, що регулюють суспільні відносини у цій сфері.

Державна інноваційна політика – це сукупність форм і методів діяльності держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів інституційного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку інноваційної діяльності, на формування мотиваційних факторів активізації інноваційних процесів.

Мета державної інноваційної політики - формування у країні таких умов для діяльності господарюючих суб'єктів, за яких вони були б зацікавлені і спроможні розробляти і виготовляти нові види продукції, впроваджувати сучасні наукомісткі, екологічно чисті технології та розширювати на цій основі свої ринки збуту.

Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність» головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсоощадних технологій, виробництва та реалізації нових видів продукції [1].

Так, наприклад, в останній чверті ХХ ст. під стратегічним керівництвом держави Японія стала світовим лідером в інформаційно-технологічних галузях. А в Радянському Союзі як у великій індустріальній і науковій наддержаві такий

фундаментальний технологічний перехід не вдавсь. Нездатність державних інституцій керувати інформаційно-технологічною революцією призвела до згорання його виробничих потужностей і підриву військової могутності. Отже, державна інноваційна політика стала причиною успіху в одній країні і неуспіху — в іншій.

Згідно чинного законодавства України основними принципами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;
- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності [1].

Важливим також є принцип забезпечення єдності стратегічного й поточного державного регулювання інноваційної політики, оперативності останнього. Стратегічне державне регулювання має загальнодержавне значення. Його мета - збереження економічного й соціального стратегічного курсу держави, який закладається до програми реалізації реформ, національних, цільових, комплексних та інших програм. З метою додержання стратегічного курсу державою складається й контролюється перелік ресурсів, які мають стратегічно важливе значення.

Поточне державне регулювання має на меті забезпечити реалізацію стратегічного курсу в умовах конкретної економічної й політичної ситуації, що зумовлює гнучкість системи державного впливу. Оперативне поточне державне регулювання спирається на податкову політику, емісійну, кредитну, бюджетну, соціальну та інші види економічної політики. У межах поточного регулювання Уряд України формує державний бюджет, визначає основні напрями інноваційної політики, а також характер зовнішньоекономічної політики [5, с.83].

Згідно з Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 № 433-IV пріоритетні напрями інноваційної діяльності в

Україні визначені як – «науково, економічно і соціально обґрунтовані та законодавчо визначені напрями інноваційної діяльності, спрямовані на забезпечення потреб суспільства у високотехнологічній конкурентоспроможній, екологічно чистій продукції, високоякісних послугах та збільшення експортного потенціалу держави [2].

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні складаються із стратегічних (розраховані на тривалу перспективу - не менше десяти років) та середньострокових (розраховані на реалізацію протягом найближчих трьох-п'яти років).

Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності – це найважливіші напрями інноваційної діяльності щодо забезпечення соціально-економічного зростання держави, розроблені на основі науково-прогнозного аналізу світових тенденцій соціально-економічного та науково-технологічного розвитку з урахуванням можливостей вітчизняного інноваційного потенціалу.

Верховна Рада України визначає такі стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на 2003-2013 роки:

- модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології;

- машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії;

- нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації;

- вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій;

- високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості;

- транспортні системи: будівництво і реконструкція;

- охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища;

- розвиток інноваційної культури суспільства;

- виробництво засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів і пов'язаних з транспортом пристроїв та обладнання, комплектуючих виробів, розробка та впровадження новітніх технологій для їх складання (виготовлення) [2].

Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності формуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності із залученням Національної та галузевих академій наук України. Кабінет Міністрів України проводить експертизу розроблених напрямів інноваційної діяльності, організовує їх публікацію в засобах масової інформації та обговорення в Національній і галузевих академіях наук України, в громадських наукових та науково-технічних організаціях.

Реалізація стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності здійснюється через систему загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля.

Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності - це напрями інноваційного оновлення промислового, сільськогосподарського виробництва та сфери послуг щодо освоєння випуску нових наукоємних товарів та послуг з високою конкурентоспроможністю на внутрішньому та (або) зовнішньому ринках.

Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності формуються в рамках стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності на основі новітніх досягнень вітчизняної і світової науки, аналізу кон'юнктури світового і внутрішнього ринків та ресурсних можливостей держави. Їх перелік наведено у Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 № 433-IV у статті 8.

За своїми масштабами, спрямованістю та специфікою реалізації середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності можуть бути пріоритетними напрями інноваційної діяльності загальнодержавного, галузевого або регіонального рівнів. Ці напрями формуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності в рамках стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності і подаються Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України на затвердження разом із стратегічними пріоритетними напрями інноваційної діяльності. Їх уточнення здійснюється кожні 3 – 5 років.

Реалізація середньострокових інноваційних пріоритетів здійснюється на конкурсних засадах через державні програми, інноваційні програми, інноваційні проекти та інноваційні проекти технологічних парків.

Але, на жаль, пріоритетні напрями розвитку науки та техніки не здійснюються в межах єдиної національної програми розвитку перспективних технологій. Методологічно передбачено цілий ряд окремих державних науково-технічних програм для вирішення тих чи інших завдань. Органам державної влади доцільно активізувати заходи, спрямовані на розробку та прийняття на рівні закону стратегії інноваційного розвитку України.

Так, згідно проекту «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» головною метою «Стратегії» є визначення, обґрунтування і створення механізмів реалізації нової державної інноваційно-інвестиційної політики стосовно здійснення узгоджених змін в усіх ланках національної інноваційної системи, спрямованих на кардинальне зростання її впливу на економічний і соціальний розвиток країни шляхом створення відповідних привабливих внутрішніх умов і підвищення стійкості вітчизняної економіки до тиску зовнішніх умов, що обумовлені глобалізацією і неолібералізацією економічного життя [3]. Тобто головна мета «Стратегії» має

конкретне кількісне визначення: забезпечити в зазначений термін (до 2020 року) підвищення впливу інновацій на економічне зростання України в 1,5–2 рази у порівнянні з теперішнім часом.

Ключову роль в ініціації інноваційних процесів в Україні має відіграти наукова сфера, діяльність якої регулюється Законом «Про основи державної політики у сфері науки та науково-технічної діяльності». Але для дієвих вирішень проблем держава повинна остаточно визначитися, в яких науково-технічних сферах Україна здатна утримати успадковані досягнення і нарощувати їх, а які слід поставити на другий план чи взагалі згорнути. З цією метою необхідно здійснити глибокий і реалістичний аналіз наявних досягнень та подальших перспектив у кожному напрямі. Покладатися варто не на оптимістичні заяви самих дослідників, а на оцінку незалежних і кваліфікованих експертів, здатних мислити загальнодержавними категоріями. Лише після здійснення такого вибору можна досягти ефективного використання державних коштів – чи то прямим фінансуванням наукової діяльності, чи то закупівлею її результатів за державним замовленням. Цілком зрозуміло, що таке рішення в будь-якому випадку зашкодить цілим напрямам і науковим колективам, підтримку яких припинить держава, але його прийняти потрібно – в іншому разі деградують одночасно всі науково-технічні дослідження [6, с. 2].

Сьогодні також значною проблемою інноваційного розвитку України є його інфраструктура, яка перебуває в початковому стані. В ній представлено лише окремі типи інноваційних структур, зокрема технопарки, наукові центри, бізнес-інкубатори, науково-технічні підприємства, фонди. Причому діяльність лише незначної їх частини відповідає завданням, які мають вирішуватися ними, виходячи із світового досвіду організації різних типів інноваційних структур. В Україні не тільки обмежена чисельність інноваційних структур, але склалася їх структурна неповнота, а також функціональна невизначеність їх діяльності. Таким чином всебічної державної підтримки потребує і розвиток інноваційної інфраструктури.

Найважливішим сучасним фактором стимуляції та підтримки інноваційного процесу є заохочення виробництва високоякісної продукції через систему державної сертифікації. Підтверджуючи відповідність товарів вимогам державних та міжнародних стандартів, сертифікація забезпечує можливість об'єктивного вибору інноваційної продукції та її спадкоємність. Існування на підприємствах систем якості є важливою передумовою комерційного успіху. Наявність у вітчизняної продукції визнаного сертифікату якості зумовлює не тільки її ціну на світових ринках, а часто й саму можливість виходу на них [4, с. 248].

Концептуальною основою державної політики з фінансового забезпечення інноваційного розвитку має стати створення спеціалізованих державних фінансових інститутів і їх взаємодія з банківськими установами та новоствореними

небанківськими фінансовими інститутами. Це загалом дасть змогу докорінно змінити вектори руху й інтенсифікувати внутрішню мобільність капіталу, що конче потрібно.

Висновки. Сьогодні необхідність вирішення проблем, пов'язаних з інноваційним розвитком економіки України, набуває особливого значення. Та без здійснення державою рішучих кроків і дій у напрямку стимулювання інноваційної діяльності ці питання залишаються невирішеними. Отже, державна інноваційна політика повинна стати найважливішою підмогою діяльності та створити умови для активізації національного науково-технічного потенціалу. Головною метою такої політики має бути стратегічна орієнтація розвитку виробництва на створення та широке застосування принципово нових машин, матеріалів, комплексних технологічних систем, ефективне освоєння науково-технічних розробок, забезпечення соціально-економічних, організаційних і правових умов для постійного здійснення ефективної інноваційної діяльності.

Список літератури: 1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002, № 40-IV // www.zakon.rada.gov.ua. 2. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16.01.2003 № 433-IV [остання редакція від [14.07.2009](http://www.zakon.rada.gov.ua)] // www.zakon.rada.gov.ua 3. Проект «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» [Комітет з питань науки і освіти] // www.kno.rada.gov.ua 4. *Василенко О.В.* Антикризове управління підприємством: навч. посіб. [вид. 2-ге, виправ. і доп.] – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 504 с. 5. *Микитюк П.П., Сенів Б.Г.*, Інноваційна діяльність: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с. 6. *Ульянченко Ю.О., Винокурова О.І.* Стратегія розвитку державної інноваційної діяльності в Україні // Теорія та практика державного управління, - 2010. – Вип. 2 (29). – С. 1 – 4.

Подано до редакції 06.01.2011